

UOT:781.

MÜASİR DÖVRDƏ MƏKTƏBLİLƏRİN MUSIQI TƏRBIYƏSİNİN ƏHƏMİYYƏTİ VƏ FORMALARI

*Məhərrəmovə Gültəkin Sabir qızı**Gəncə Dövlət Universiteti*maharramovaqultekin@gmail.com

Xülasə: Müasir dövrdə gənc nəslin musiqi tərbiyəsi böyük əhəmiyyət kəsb edən aktual məsələlərdəndir. Elmi-pedaqoji ədəbiyyatın, pedaqoji təcrübənin öyrənilməsi və təhlili göstərir ki, ümumtəhsil məktəblərində şagirdlərin musiqi tərbiyəsinin əsas formaları “Musiqi” fənni və onunla əlaqələndirilən sinifdən xaric və məktəbdənkənar musiqi işləridir.

Məktəblilərin musiqi tərbiyəsinin səmərəli təşkili şagirdlərdə vətənə, torpağa, xalqa məhəbbət hissini qüvvətləndirir, onların musiqi və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafına kömək edir. Musiqi müəllimlərinin qarşısında duran başlıca vəzifə məktəblilərin musiqi tərbiyəsinin formalarından düzgün və məqsədyönlü şəkildə istifadə etmək, xalq musiqisi, Azərbaycan və xarici ölkə bəstəkarlarının əsərlərinin ən yaxşı nümunələri ilə şagirdlərin musiqi dünyagörüşünü və bədii zövqlərini formalaşdırmaqdır.

Məqalədə müasir dövrdə məktəblilərin musiqi tərbiyəsinin əhəmiyyəti və ümumtəhsil məktəblərində onun formalarından istifadə problemi araşdırılır.

Açar sözlər: musiqi, tərbiyə, yaradıcılıq, bəstəkar, motivasiya

Ключевые слова: музыка, воспитание, творчество, композитор, мотивация

Key words: music, education, creativity, composer, motivation

Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri qarşısında böyük vəzifələr durur. Məktəblilərə Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti, zəngin mənəvi sərvətlərimiz barəsində dərin və hərtərəfli bilik verilməli, yetişən gənc nəsildə yüksək mədəniyyət, mənəviyyat, vətənpərvərlik hissləri formalaşdırılmalıdır. Məktəblərdə şagirdlərə vətənpərvərlik hisslərinin aşılmasında “Musiqi” dərslərinin böyük rolu vardır. Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev öz çıxışlarında uşaq və gənclərin vətənpərvərlik tərbiyəsinin vacibliyini dənə-dənə vurğulamış, bu işin dövlətin təhsil, gənclər siyasətinin prioritet məsələlərindən olduğunu diqqətə çatdırmışdır.

“Musiqi” dərslərində tədris olunan Azərbaycan, Vətən, torpaq haqqında mahnılar, məktəblilərdə vətənə sadıqlıq və sevgi, torpağa bağlılıq, vətəni qorumaq hissləri aşılayır. Bildiyimiz kimi Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəblərinin I-IX siniflərində tədris olunan musiqi dərslərində ilk dərs musiqisi Üzeyir Hacıbəyliyə, sözləri Əhməd Cavadla məxsus olan Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninə həsr olunur. Dərsdə şagirdlərə himnin yaranma tarixi, mahiyyəti, əhəmiyyəti haqqında məlumat verilir və himn səsləndirilir. Vətənə sevgi və məhəbbət hissi, vətənpərvərlik tərbiyəsi ilk dərsdən şagirdlərə aşılanır. Məktəblilərin vətənpərvər ruhda böyüməsi və tərbiyə olunmasında onlarda mübarizə ruhunun yaranmasında “Qalx ayağa, Azərbaycan!” (musiqisi O.Rəcəbovun, sözləri Ə.Ağayevindir), “Yaşa, Azərbaycan!” (musiqisi S.Rüstəmovun, sözləri S.Vurğunundur), “Əsgər marşı” (musiqisi C.Quliyevin, sözləri Ə.Kaminindir), “Azərbaycan əsgəri” (musiqisi O.Zülfüqarovun, sözləri P.Əliyevindir), “Ulu torpaq” (musiqisi E. Mansurovun, sözləri N.Hacızadəninindir), “Ölməz sərkərdə” (musiqisi S.Ələsgərovun, sözləri C.Cavadlıdır), “Zəfər bizimdir” (musiqisi Ş.Axundovanın, sözləri A.Şaiqindir), “Qarabağ” (musiqisi

C.Cahangirovun, sözləri R.Zəkanındır), “Qeyrət marşı” (musiqisi O.Rəcəbovun, sözləri Q.Elsevərindir), “Komandanım, əmr et!” (musiqisi O.Rəcəbovun, sözləri Ə.Əhmədir) və s. mahnıların böyük əhəmiyyəti vardır.

Xalq yaradıcılığı musiqi tərbiyəsinin əsasıdır. Azərbaycan bəstəkarı, musiqişünas-alim Üzeyir Hacıbəyli şagirdlərin musiqi tərbiyəsi prosesində məhz xalq musiqisi nümunələrindən istifadə etməyi yüksək qiymətləndirir və “Musiqidə xalqilik” məqaləsində yazır: *“İlk gözəl nəğmə və rəqs melodiylarının yaradıcısı xalq özüdür. Bizə bu gün nümunə olan xalq nümunələri əsrlərdən bəri işləmə-işləmə yaradılmış və yalnız bizim zamanəmizdə həqiqi bədii formalar almışdır”* [6, s.401-402].

Məktəblilərin musiqi tərbiyəsi sinifdə tədris edilən musiqi dərsləri, məktəbdəki özəfəliyyət musiqi kollektivləri və musiqi dərnəkləri vasitəsilə həyata keçirilir. Burada sinifdə tədris edilən musiqi fənninin əhəmiyyəti xüsusilə böyükdür. Məhz bu fənn vasitəsilə onlar xalq musiqisi, Azərbaycan və xarici ölkə bəstəkarlarının yaradıcılığı ilə tanış olurlar. Pedaqoji elmlər doktoru, professor Sabir Quliyev musiqi tərbiyəsinin mahiyyətini aşağıdakı kimi göstərmişdir: *“Musiqi tərbiyəsi-musiqi təlimi və musiqi təhsili prosesində milli, eləcə də bəşəri musiqidən müxtəlif formalardan istifadə yolu ilə uşaqlara nəcib mənəvi sifətlər aşılamaq, onların musiqi haqqında məlumat, bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmələridir”* [2, s.10].

Musiqini dinləmək, onu daxilən hiss etmək, duymaq, musiqi haqqında öz fikirlərini söyləmək bacarığını şagirdlərə aşılamaq musiqi tərbiyəsinin vacib şərtlərindən biridir. Musiqi tərbiyəsi şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafında böyük imkanlar yaratmaq qüdrətinə malikdir. Sənətşünaslıq doktoru, professor Sevdə Qurbanəliyeva haqlı olaraq yazır: *“Musiqi ən qüvvətli təsir gücünə malik incəsənət növüdür. Musiqi yüksək emosional gücə malikdir, insanların hisslərinə hakim kəsilən incəsənətdir. Onun başlıca vəzifəsi cisim və hadisələrin insanda doğurduğu ovqatı, hiss və fikirləri təcəssüm etdirməkdən və bu yolla insanı saflaşdırmaqdan ibarətdir”* [1, s. 19-20].

Musiqi dərslərində xorla oxuma, musiqili ritmik hərəkətlər, musiqi dinləmə, improvizasiya, integrasiya, nəzəri məlumatların verilməsi, sadə musiqi alətlərində çalma və s. fəaliyyət növlərindən istifadə olunur. Ümumtəhsil məktəblərində musiqi proqramının həyata keçirilməsində əsas məqsəd məktəblilərdə musiqi mədəniyyətini tərbiyə etməkdir. Azərbaycan bəstəkarı, pedaqoji elmlər doktoru, professor Oqtay Rəcəbov bununla əlaqədar yazır: *“Müntəzəm və ardıcıl, məqsədyönlü, uşaqyönlü aparılmış musiqi tərbiyəsi adlanan pedaqoji prosesin son nəticəsi uşaqların musiqi mədəniyyətinin formalaşdırılmasıdır. Yəni musiqi tərbiyəsi prosesində uşaqlar musiqi rəhbərinin köməkliyi ilə müəyyən həcmdə bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnirlər”* [3, s. 11].

Məktəblilərin musiqi tərbiyəsi və təhsili sistemində xorla oxuma mühüm yer tutur. Xor oxumaq eşitməni aktivləşdirir, yaddaşı gücləndirir, şagirdlərin bədii zövqlərini formalaşdırır. Xor ifaçılığı ilə məşq etməklə şagirdlər sağlamlıqlarını, ümumi fiziki inkişaflarını, nitqlərini və yaddaşlarını yaxşılaşdırırlar. Ümumtəhsil məktəblərinin “Musiqi” dərslərində xorla ifa çox mühüm bir prosesdir. Bu zaman şagirdlər vokal bacarıqları əldə edir, onların oxuma diapazonu genişlənir, düzgün nəfəs almağı və aydın danışmağı öyrənirlər.

Musiqili ritmik hərəkətlər kiçikyaşlı məktəblilərdə ritm hissini, musiqinin əhval-ruhiyyəsini qavramaq və hərəkətdə çatdırmaq bacarığını inkişaf etdirir. Musiqili ritmik hərəkətlərin bir növü musiqili oyunlardır. Musiqi əsərinin xarakterindən asılı olaraq obrazlı hərəkətlərlə həyata keçirilən dairəvi rəqslər, uşaq rəqsləri, oxumaqla oynamaq və s. oyunlar

ibtidai siniflərdə musiqi dərslərində əsas fəaliyyət növü olaraq kiçikyaşlı məktəblilərin musiqi inkişafında böyük əhəmiyyət daşıyır.

Musiqi dinlənilməsi məktəblilərin musiqi ilə tanış etməyin əsas forması olaraq ümumtəhsil məktəblərinin “Musiqi” dərslərində həyata keçirilən musiqi fəaliyyətinin bir növüdür. Musiqi dinləmək tanınmış ifaçıların ifasında müxtəlif janrlara, formalara, üslub və dövrlərə aid musiqiləri eşitmək imkanı verir. Sənətsüənəslıq doktoru, professor Sevda Qurbanəliyeva yazır: *“Məktəblilərin musiqi dünyagörüşünün formalaşmasında musiqi dinləmənin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Odur ki, birinci sinifdən başlayaraq musiqi incəsənətinin emosional məzmunu və musiqi ifadə vasitələri arasında əlaqə yaratmaq lazımdır. Bununla əlaqədar əsas biliklərə yiyələnməyin böyük əhəmiyyəti vardır. “Əsas biliklər”ə temp, dinamika, registr, melodiya, ritm, harmoniya, musiqi janrları və quruluşları, səslərin və musiqi alətlərinin, xor və orkestrin təməri haqqında məlumatlar daxildir”* [1,s.45]

Pedaqoji təcrübəyə əsasən deyə bilərik ki, musiqi dinləmədən əvvəl məktəblilərə dinlənilən əsər və onun müəllifi haqqında müəllimin məlumatı, sual və tapşırıqların verilməsi, dinlənilmiş musiqi nümunələrinin müqayisəli təhlili, yazılı təqdimatın hazırlanması və s. onların musiqi qavrayışını daha da inkişaf etdirir.

İmprovizasiya şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirməyin yollarından biri olaraq musiqi dərslərində məktəblilərin bütün musiqi fəaliyyətlərini əhatə edir. İmprovizasiyanın əsas xüsusiyyətləri musiqiyə yaradıcı marağın formalaşması, musiqi təxəyyülünün və fantaziyasının inkişafı, müxtəlif bacarıq və fəaliyyətlərin əlaqəsidir.

Tədrisin təkmilləşdirilməsinin yeni istiqamətlərindən biri inteqrasiya olunmuş dərslərin təşkili və keçirilməsidir. İnteqrasiya fənlərarasında qarşılıqlı asılılığa və qarşılıqlı əlaqəyə istiqamətlənib. Musiqi dərslərində “Musiqi-Ana dili”, “Musiqi-Ədəbiyyat”, “Musiqi-Həyat bilgisi”, “Musiqi-Təsviri incəsənət”, “Musiqi-Riyaziyyat”, “Musiqi-Fiziki tərbiyə”, “Musiqi - Tarix” kimi fənlərarası inteqrasiya, şagirdlərin keçirilən mövzunu daha yaxşı dərk etməsinə və qavramasına, mövzuların həyatla, təbiətlə, incəsənətin digər sahələri ilə əlaqələndirilməsinə, bir sözlə şagird şəxsiyyətinin hərtərəfli inkişafına xidmət edir. Fəndaxili inteqrasiya hər bir fənn üzrə anlayış, bilik və bacarıqların əlaqələndirilməsi, fənn daxilindəki faktların sistemləşdirilməsidir. Məqsədyönlü inteqrasiya olunmuş dərslər adi dərslərinə yenislik, orijinallıq gətirir, motivasiyanı artırır, məktəblilərin qavrayışının, təxəyyülünün, diqqətinin, yaddaşının və təkəkkürünün (məntiqi, bədii,yaradıcılıq) inkişafına adi dərslərdən daha çox dərəcədə kömək edir.

“Musiqi” dərslərində musiqi nəzəri məlumatların verilməsinin əsas məqsədi şagirdlərin musiqi savadını inkişaf etdirməkdir. Şagirdlərin musiqi ilə bağlı biliklərinin mənimsənilməsi, bacarıq və vərdişlərin formalaşdırılmasıdır. Musiqiyə dair nəzəri biliklər arasında musiqi sənətinin intonasiya, janr və üslub xüsusiyyətləri, musiqi obrazı və musiqi dramaturgiyası, xarici ölkə və Azərbaycan musiqisinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında biliklərə üstünlük verilir.

Məktəblilərin musiqi mədəniyyəti fəal musiqi fəaliyyəti prosesində formalaşır. Sadə musiqi alətlərində ifa etmək məktəblilər üçün son dərəcə cəlbədiciləyən kollektiv ifaçılıq fəaliyyət növlərindən biridir. Bu fəaliyyət növü məktəblilərin bədii təcrübəsini zənginləşdirmək və ifaçılıq fəaliyyətinə marağını inkişaf etdirməkdir. Musiqi dərslərində müxtəlif musiqi oyuncaqlarından və alətlərdən sistemli şəkildə istifadə olunması, məktəblilərdə dərslə maraq oyadır, onların musiqi dünyagörüşünü və təəssüratlarını genişləndirir və təlim prosesində əldə etdikləri bilikləri möhkəmlədir.

Müasir dövrümüzdə uşaqların musiqiyə marağının formalaşmasında ailənin iştirakı problemi xüsusilə aktuallaşır. Ailədə uşağın musiqi tərbiyəsi ailənin həyat tərzini, onun ənənələri, musiqiyə və musiqi fəaliyyətinə münasibəti, ümumi mədəniyyəti ilə müəyyən edilən ilkin şərtlərdən asılıdır. Hər bir ailənin musiqi mədəniyyəti müxtəlif səviyyələrə malikdir. Bəzilərinə xalq və klassik musiqiyə hörmət edirlər, tez-tez konsertlərə, musiqi tamaşalarına gedirlər. Belə evdə birlikdə musiqi dinləyirlər, valideynlər öz uşaqlarına musiqi təhsili verməyə, qabiliyyət və yətlərin inkişaf etdirməyə çalışırlar. Bəzi ailələr isə uşaqların musiqi təhsili ilə maraqlanmırlar. Onlar musiqiyə ancaq “əyləncə” kimi yanaşırlar. Musiqi ilə ciddi məşğul olan ailədə uşaq daim musiqi mühitində olur, bunun əsasında musiqi dünyagörüşü inkişaf edir, musiqi mədəniyyəti formalaşır.

Müasir dövrdə məktəblilərin musiqi tərbiyəsində kütləvi informasiya vasitələri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Çünki onlar hər bir insanın dünyaya hadisələrə, cəmiyyətə münasibətini formalaşdırmağa yönəlib. Kütləvi informasiya vasitələrinin xüsusiyyətlərindən biri ən müasir texniki vasitələrdən istifadə etməklə məlumatları operativ şəkildə yaymaq bacarığıdır. Ölkəmizdə radio, televiziya vasitəsilə rabitə sistemi uşaq və gənclərin mənəvi maarifçilik tərbiyəsindən ayrılmazdır. Kütləvi informasiya vasitələrindən yayımlanan musiqi verilişləri, klassik və xalq musiqi nümunələrinin dinlənilməsi, musiqi kollektivlərinin çıxışları məktəblilərin musiqi tərbiyəsində böyük əhəmiyyət daşıyır.

Beləliklə, müasir dövrdə məktəblərdə musiqi tərbiyəsinin formalarından məqsədyönlü şəkildə istifadə olunması məktəblilərin intellektual və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafını təmin edir, şagirdlərin təfəkkürünün, yaddaşının, bacarıqlarının inkişafına səbəb olur, onlarda zəngin-mənəvi keyfiyyətləri nümayiş etdirmək bacarığını formalaşdırır.

Ədəbiyyat

1. Qurbanəliyeva S. Şəxsiyyət və musiqi. Bakı, Adiloğlu, 2010, 160 s.
2. Quliyev S. Məktəblilərin musiqi tərbiyəsində Azərbaycan musiqisindən istifadənin nəzəriyyə və təcrübəsi. Ped. elm.dok. alim. dərəcə. almaq üçün təqdim edilmiş dis. avtoreferat. Bakı, 1996.
3. Rəcəbov O., Məmmədova G. Pedaqoji təmayüllü orta ixtisas və ali məktəblərdə musiqi tədrisinin metodikası. Bakı, Şirvanəşr, 2009, 202 s.
4. Rəcəbov O. Ümumtəhsil məktəblərində musiqi tədrisi və tərbiyəsi metodikası. Bakı, 2010, 131 s.
5. Rəcəbov O., Hidayətova F. Ümumtəhsil məktəblərində musiqi tədrisi və tərbiyəsi metodikası. Bakı, 2013, 183 s.
6. Hacıbəyli Ü. “Seçilmiş əsərlər” II cild. Bakı, Şərq-Qərb, 2005. 436 s

Saytoqrafiya:

7. Azərbaycanın ənənəvi musiqisi. URL: <http://enene.musigi-dunya.az>
8. Azərbaycan Milli Kitabxanası. URL: <http://www.millikitabxana.az>.
9. Bakı Musiqi Akademiyası. URL: <https://www.musicacademy.edu.az>
10. “Musiqi dünyası” Beynəlxalq Elmi Musiqi jurnalı. URL: <http://musigi-dunya.az>
11. Məktəblilərin Elektron Musiqi Kitabxanası. URL: <http://mk.musiqi-dunya.az>
12. “Musiqi”dən məktəb dərsləri. URL: <https://www.trims.edu.az>
13. Üzeyir Hacıbəyli ensiklopediyası. URL: <http://uzeyirbook.musigi-dunya.az>

ЗНАЧЕНИЕ И ФОРМЫ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ В СОВРЕМЕННОЕ ВРЕМЯ

Магеррамова Гюльтекин Сабир кызы

Резюме

Музыкальное образование молодого поколения является одним из важнейших вопросов нашего времени.

Изучение и анализ научно-педагогической литературы и педагогического опыта показывает, что основными формами музыкального образования учащихся общеобразовательных школ является предмет «Музыка» и связанная с ним внеклассная и внешкольная музыкальная деятельность. Эффективная организация музыкального образования школьников укрепляет учащихся чувство любви к Родине, земле и народу, помогает развитию музыкальных и творческих способностей.

Основная задача учителей музыки – правильно и целенаправленно использовать формы музыкального мировоззрения и художественные вкусы учащихся, используя лучшие образцы народной музыки и произведения азербайджанских и зарубежных композиторов.

В статье рассматривается значение музыкального образования школьников в современное время, исследуются проблемы и формы его использования в общеобразовательных школах.

THE IMPORTANCE AND FORMS OF MUSICAL EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN IN MODERN TIMES

Meherremova Gultekin Sabir

Summary

In modern times, the musical education of the young generation is one of the most important issues.

The study and analysis of scientific-pedagogical literature and pedagogical experience shows that the main forms of music education of students in secondary schools are the subject “Music” and related extracurricular and outside school musical activities. The effective organization of schoolchildrens musical education strengthens the feeling of love for the motherland and helps the development of their musical and creative abilities.

The main task of music teachers is to use the forms of musical education of schoolchildren correctly and purposefully, in order to form the musical worldview and artistic tastes of students with the best examples of folk music, works of Azerbaijani and foreign composers.

The article examines the importance of musical education of schoolchildren in modern times and the problem of its use in secondary schools.

Rəyçi: baş müəllim Məmmədova R.

GDU-nun “Musiqi fənləri” kafedrasının 27.10.2023-cü il tarixli iclasın 6 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 19 noyabr 2023-cü il